

УДК 378.14

Гетта В. Г.,

кандидат педагогічних наук,
професор кафедри технологічної освіти та інформатики,
Чернігівський національний університет «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна;

Єрмак С. М.,

кандидат педагогічних наук, доцент, учений секретар,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЩОДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано дидактичні та методичні засади запровадження в закладах вищої освіти компетентнісного підходу щодо навчання й виховання студентів. Розглянуто основні його поняття – компетентність, компетентнісний підхід, ключові компетентності, предметні компетентності, предметні та інші.

Запропоновано авторську структурно-функціональну модель впровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладів вищої освіти. Визначено її складові та умови ефективного використання.

Обґрунтовано власну точку зору щодо формування змісту навчального процесу через компетентнісний підхід. Виходячи з досвіду і теоретичних міркувань рекомендовано його формувати на принципах фундаменталізації, гуманізації та демократизації, застосувавши сучасні наукові знання.

Ключові слова: компетентність, ключові компетентності, предметні компетентності, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. Актуальність і необхідність впровадження компетентнісного підходу в освітніх закладах обумовлена зростаючими вимогами до освіти не тільки в нашій державі, а й в усьому світі. Сьогодні формування освітніх цілей відбувається не в окремо взятій державі, а на міждержавному та міжнаціональному рівнях. Основні пріоритети освіти є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти. Прикладом тому є Болонська декларація, до якої приєдналась і Україна. Відповідно до неї стратегією освіти є підготовка громадян, здатних виконувати не тільки суто свої обов'язки, а й грамотно, творчо вирішувати проблеми, бачити перспективу і діяти в її руслі. В документах про освіту говориться, що заклади освіти повинні готувати особистість, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого вирішення проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

На старих засадах педагогіки виконати такі завдання не тільки важко, а майже не можливо. Про це свідчить досвід багатьох країн світу і перш за все Європи і США, які ще на початку 80-х років минулого століття активно почали впроваджувати в навчальний процес ідею компетентнісного підходу в навчальних закладах усіх рівнів. На думку провідних учених-педагогів, компетентнісно орієнтований підхід до навчання в наших умовах сьогодні може дати суттєвий поштовх до кардинального покращення освітньої підготовки як молодого покоління, так і фахівців у галузі вищої освіти.

Важливою умовою ефективного впровадження компетентнісного підходу у навчанні є не копіювання досвіду інших держав, а творче використання його ідей і пристосування їх до умов нашої держави, особливо нині, є сприятливими для новаторства.

Оскільки компетентнісний підхід фактично, можна сказати, повинен стати методологією навчання, тобто охоплювати всі його сторони, то перш за все треба з'ясувати його суть. Від трактування цього поняття і суміжних до нього, як показує практика, багато в чому залежить ефективність його запровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показує аналіз літературних джерел, серед педагогів відсутня однаковість у визначенні понять, пов'язаних з компетентнісним підходом у навчанні.

Так О. Лебедев визначає компетентність як «індивідуальну характеристику ступеня відповідності вимогам професії» [1].

Татур Ю. стверджує, що компетентність є якістю, характеристикою особистості, що надає їй право висловлювати судження в певній галузі, тим самим він підкреслює збиральний характер цього поняття [2].

Савченко А. під компетентністю теж розуміє інтегральну якість особистості, що говорить про готовність до діяльності в конкретній галузі [3].

Равен Дж. у своїх працях поняття компетентність трактує так: «Компетентність – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії у певній галузі і яка включає вузькоспеціальні знання, вміння, способи мислення, а також відповідальність за свої дії» [4].

У словниках поняття «компетентність» трактується, як «оволодіння знаннями, що дозволяють міркувати над чимось», або «знавець, авторитет у певній галузі».

У великому словнику німецької мови поняття «компетентність» трактується як здатність до дії та вміння використовувати знання у практичній діяльності.

Якщо з наведених трактувань поняття «компетентність» відокремити ключові слова, то майже всі автори характеризують компетентність як «здатність» до діяльності в певній галузі та як «інтегральну» якість особистості.

Отже, поняття «компетентність» можна трактувати як набуту у процесі навчання інтегральну здатність особистості (знання, вміння, досвід, ставлення) до творчої діяльності в певній галузі.

Щодо визначення поняття «компетенція» існують значно більші розбіжності.

Бондар С. вважає, що «компетенції – це здатність вирішувати проблеми, що забезпечується не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів» [5].

Таке тлумачення майже збігається з визначенням терміна «компетентність», з чим важко погодитись.

Краєвський В. розмежовує ці терміни і зазначає, що компетенція – це коло питань, щодо яких людина обізнана.

Шишов С., наприклад, зазначає «компетентність» не зводиться ні до знань, ні до навичок, бути компетентним не означає бути вченим чи освіченим [6].

Фішман Л. зазначає, що «компетенція не тільки як знання та вміння в тій чи іншій галузі, а як властивість, яка дозволяє людині здійснювати роботу в нічому [7].

Після розгляду різних тлумачень терміна «компетенція» ми розуміємо його як визнаний рівень знань, умінь, навичок, досвіду у певній галузі, тобто як потенціал особистості.

Розбіжності у трактуванні поняття «компетентнісний підхід» майже відсутні. На нашу думку, найбільш доступно його визначив О. Пометун – спрямованість навчального процесу на формування ключових і предметних компетентностей особис-

тості [8]. Хоча таке визначення потребує з'ясування понять «ключові» і «предметні» компетентності.

До ключових компетентностей належить комплекс якостей особистості, що дає можливість діяти у різних сферах життєдіяльності (вміння навчатись, спілкуватись, висловлювати думку, приймати рішення тощо).

Предметна компетентність (галузева) трактується як здатність особистості завоювати, розуміти і застосовувати знання певної галузі чи дисципліни.

Важливо зазначити, що компетентнісний підхід треба розглядати як особистісно орієнтований підхід, спрямований на формування цілком конкретних якостей, які важливі для людини як сьогодні, так і в майбутньому.

Формулювання цілей статті. Метою статті стала розробка структурно-функціональної моделі впровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Стосовно підготовки фахівців у закладах вищої освіти компетентнісний підхід повинен реалізовуватись у процесі вивчення навчальних дисциплін шляхом використання сучасних педагогічних технологій з широким застосуванням комп'ютерної техніки, мультимедійних засобів, інтерактивного навчання тощо. Образно кажучи для кожного студента повинен бути розроблений проект його переходу від школяра до спеціаліста в певній галузі зі сформованими ключовими і предметними компетентностями. Формування складових компетентностей повинно відбуватись послідовно, системно, від простих до більш досконалих світоглядних якостей. Вивчення загальноосвітніх дисциплін, виховний вплив повинні бути спрямовані на формування пізнавальних мотивів, потреби в навчанні, розвиток відповідальності, культури поведінки, вміння спілкуватись та співпрацювати тощо.

У педагогічній науці прийнято складні процеси навчання і виховання конструювати у вигляді структурно-функціональної моделі, яку можна назвати «концептуальна модель». Під цим терміном розуміється сукупність уявлень дослідника про цілі та завдання навчально-виховної діяльності, стан предмета дослі-

дження, системи «людина–людина» і власних способах керування впливом на них.

Розроблена нами узагальнена структурно-концептуальна модель компетентнісного навчання представлена на рисунку.

Рис. Структурно-функціональна модель компетентнісного навчання (авторська розробка)

Педагог С. Шишов пропонує сукупність компетентностей як перелік певних дій чи вмінь: вивчити, шукати, думати, співпрацювати, братися за справу та адаптуватися:

- вивчати (вміти вирішувати проблеми; вміти використовувати власний досвід; самостійно займатися власною освітою);
- шукати (добувати інформацію; вміти працювати з документами та класифікувати їх; консультуватися в експерта; працювати з різними базами даних);
- думати (критично мислити; відстоювати власну позицію та формувати власну думку; оцінювати соціальні звички, пов'язані із задоволенням, споживанням, навколишнім середовищем; вміти оцінювати твори літератури та мистецтва);

– співпрацювати (вміти співробітничати та працювати в групі; приймати рішення; вміти домовлятися; улагоджувати суперечки та конфлікти);

– братися за справу та адаптуватися: (нести відповідальності; вміти організувати свою роботу; вміти знаходити нові рішення; виявити гнучкість та зміни в своєму житті; бути стійким перед труднощами).

У структурно-функціональну модель входить складова «форми навчання». Виходячи з того, що останнім часом у закладах вищої освіти почало широко використовуватись дистанційне навчання, не вдаючись до детального його розгляду, треба зазначити, що за ним майбутнє. З появою штучного інтелекту воно може стати одним з основних форм навчання.

Прогнозується, що в майбутньому людина може отримати вищу освіту винятково шляхом дистанційного навчання. У спеціальних закладах отримати сертифікати з окремих дисциплін і за їх сукупністю відповідну спеціальність, професію. Процес дистанційного навчання може відбуватись будь-де і будь-коли, єдина умова – доступ до мережі Інтернет.

Дистанційне навчання в своїй основі має три складових: організаційну, педагогічну та інформаційну. Успішне його запровадження цілком залежить від готовності кожної з них до діяльності.

Термін «дистанційне навчання» вже говорить про те, що процес навчання відбувається на відстані. Сьогодні, а тим більше в майбутньому територіальних обмежень не буде. Навчання набуває інтернаціональних рис, світові досягнення науки, техніки стають доступними для всіх споживачів. З методичної точки зору воно є інтерактивним і персоналізованим. Студент чи фахівець будь-якої професії, спілкуючись з професором, ученим чи спеціалістом у цій галузі може з'ясувати те, що його цікавить, те, що йому потрібно для навчання чи роботи. Спілкування може відбуватися не тільки з наставником, а й засобами навчання, а в майбутньому, про що вже говорилося, з технічними пристроями штучного інтелекту. Дуже важливим у дистанційному навчанні є те, що слухач має можливість навчатись у будь-який зручний для нього час і в доступному для нього темпі.

У структуру моделі також входить, на нашу думку, важливий компонент «Педагогічні технології». Важливий він тому, що фак-

тично є «інструментом» реалізації компетентнісного підходу до навчання. У модель включено тільки найпоширеніші технології – проектна, проблемна, програмована і дистанційна. Проте на практиці з успіхом застосовуються і менш використовувані – відеоконференції, ігрові технології, технології співробітництва, технології для людей з обмеженими фізичними можливостями тощо.

Важливим компонентом моделі, який входить до «методів навчання», є семінарські заняття. Останнім часом у навчальних планах закладів вищої освіти відбувається зменшення кількості годин на семінарські заняття, а то і зовсім не виділяються. Чомусь вважається, що семінарські заняття потрібні тільки для гуманітарних дисциплін. На наш погляд, це хибна думка. На семінарських заняттях з будь-якої навчальної дисципліни формується і розвивається вміння спілкуватись, висловлювати думку, використовувати в розмовній мові поняття, притаманні певній науці.

Мислення нерозривно пов'язане з мовою. Мозок людини розвивається разом з органами мовлення, а здатність мислити – разом зі здатністю виражати думки за допомогою мови. Логічні форми, в яких відображається об'єктивна дійсність у свідомості людини, існують у формі мови. Слова або речення фіксують наші думки. Навчитись мислити правильно (логічно) – надзвичайно важливо для кожної людини, а навчитись мислити логічно є одним з головних завдань будь-якого закладу освіти, тим більше при компетентнісному підході до навчання.

Найбільш складним і найменш розробленим у педагогіці є структурний елемент моделі «засоби контролю» навчальних досягнень студентів. Тестування нині є найбільш поширеним засобом контролю, має більше недоліків, ніж переваг над іншим. З різних причин «усний екзамен» відійшов на другий план. Хоча тільки під час співбесіди викладача і студента викладач може визначити рівень засвоєння знань з навчальної дисципліни студентом, а студент зрозуміти, на скільки глибоко він засвоїв навчальний матеріал з цієї дисципліни. Недарма часто кажуть, що іспит – це продовження навчання. Повертаючись до ідеї про штучний інтелект, є надія на вирішення і цієї проблеми.

Надзвичайно важливою проблемою організації навчання на компетентнісних засадах є визначення змісту навчальної дисципліни і методики його викладання. Формування предметних (га-

лузевих) компетентностей проблема нова і слабо досліджена, а традиційна методика малоефективна.

Виходячи з досвіду й аналізу складових предметних компетентностей основною вимогою до змісту будь-якої навчальної дисципліни повинна бути фундаментальність наукових знань. Навчальна дисципліна повинна відображати сучасний стан науки на тому рівні, якого потребує конкретна професія. Ця вимога не нова, проте її реалізація повинна відбуватися по новому, з урахуванням предметних компетентностей – перспективності отриманих знань, їх практичного значення, можливості застосування під час виконання лабораторних чи практичних занять, виконання курсових і розрахункових робіт.

Знання з навчальної дисципліни повинні бути спрямовані на формування у студента світогляду – цілісної картини світу. Немає таких знань, які б не були пов'язані з природою, суспільством, людиною. Завдання навчання – розкрити цей зв'язок.

Гуманізація наукових знань – важлива вимога до змісту навчальної дисципліни. Це, мабуть, сьогодні є однією з найважливіших вимог до змісту будь-якої навчальної дисципліни.

Оскільки за результатами реформування наша освіта повинна стати компетентнісною, то виникає потреба переглянути її Державні стандарти і визначити ті компетентності, які повинні бути сформовані в результаті вивчення тієї чи іншої дисципліни.

Для реалізації компетентнісного підходу до навчання в закладах освіти треба дотримуватись низки вимог.

По-перше, учасникам освітнього процесу треба чітко усвідомити специфіку компетентнісного підходу до навчання.

По-друге, номенклатура освітніх компетентностей учасниками освітнього процесу повинна розглядатись як вимога, задана стандартами освіченості випускника закладу вищої освіти.

По-третє, процес формування освітніх компетентностей повинен бути чітко спланованим, структурованим і контрольованим.

По-четверте, формування ключових і предметних компетентностей повинно бути системним.

По-п'яте, впровадження компетентнісного підходу до навчання може дати позитивний результат тільки тоді, коли до нього будуть готові навчальний заклад, його викладачі та студенти.

Висновки. Таким чином, компетентнісно орієнтований підхід до навчання в закладах вищої освіти потребує методологічної перебудови освітнього процесу на принципах фундаменталізації, гуманізації і демократизації освіти, спрямування його на особистісний розвиток людини, формування в неї вміння використовувати набуті знання, бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, активно діяти, швидко і правильно приймати рішення, навчатись протягом життя.

Список використаних джерел

1. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании. *Школьные технологии*. 2004. № 5. С. 3–12.
2. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыты философско-методичного анализа. *Педагогика*. 2005. № 4. С. 19–27.
3. Савченко А. М. Аспекты компетентности. *Директор школы*. 2004. № 6. С. 40–48.
4. Бібік А. М. Компетентнісний підхід: рефлексійний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ: К.І.С., 2004. С. 47–52.
5. Бондар С. М. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2003. № 2. С. 8–9.
6. Шишов С. Н. Компетентностный подход в образовании: международный аспект. *Відкритий урок*. 2004. № 17. С. 20–21.
7. Фишман Н. С. Подходы к оценке уровня сформированности ключевых компетентностей учащихся. *Методист: научно-методический журнал*. 2007. № 2. С. 13–16.
8. Пометун О. К. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 65–69.

Hetta V.,

PhD in Pedagogics,

Professor of technological education and computer sciences,

T. Shevchenko, Chernihiv National University,

«Chernihiv Coliegium», Chernihiv, Ukraine;

Yermak S.,

PhD in Pedagogics, Associate Professor, Scientific Secretary,

Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

COMPETENCE TREND TO SPECIALISTS' TRAINING IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Growing demands for education cause urgency and necessity to implement the competence trend to specialists' training in higher educational institutions not only

in our country but all over the world. Nowadays educational goals are being formed not only in a certain country but at the interstate and international levels. Major priorities of education are strategic landmarks of the international community.

To reach such goals on the old grounds of pedagogy is not only difficult but almost impossible. It is proved by the experience of many countries of the world, and, first of all, in Europe and the USA. It is here that the idea of the competence trend in educational institutions of all levels has been actively implemented into the learning process at the beginning of the 80-ies of the last century.

The article covers the didactic and methodical grounds of the competence approach implementation in students' studies and education in the institutions of higher education. Its main concepts such as competence, competence trend, key competences, subject competences and others are considered.

The authors offer their structural and functional model of the competence approach implementation in the educational process of higher educational institutions. Its parts are analyzed and discussed with the conditions of its effective use.

The authors express their point of view of the educational process content formation through the competence approach. Considering the theoretical thinking and experience, its forming is suggested on the principles of the fundamental nature, humanization and democratization on the basis of using modern scientific knowledge.

One should follow a number of requirements to implement the competence trend to training in higher educational institutions.

Firstly, participants of the learning process should be clearly aware of the specific character of the competence trend to training.

Secondly, participants of the educational process should consider the educational competences as the requirements set by a graduate's erudition standards.

Thirdly, the process of the educational competences formation should be clearly planned, structured and controlled.

Fourthly, the formation of the key and subject competences is to be systematic.

Fifth, implementation of the competence trend to training can be positive only when an educational institution, its lecturers and students will be ready for it.

In the article the authors express their opinion about the need to reconsider the state standards in subjects learning. They think that subjects should include key and subject competences that will promote to aim the educational process at achieving the major didactic goal.

In the authors' opinion the use of modern pedagogical technologies is of great importance in the competence trend implementation.

Key words: *competence, key competences, subject competences, competence trend.*

References

1. Lebedev, O. E. (2004), "Competence trend to education", *School technologies*, No. 5, pp. 3–12.

2. Andreev, A. L. (2005), "Competence paradigm in education: experiments of the philosophic and methodical analysis", *Pedahohyka*, No. 4, pp. 19–27.

3. Savchenko, A. M. (2004), "Competence aspects", *Dyrector shkoly*, No. 6, pp. 40–48.

4. Bibik, A. M. (2004), "Competence trend: reflexological analysis", *Competence trend in modern education: the world experience and perspectives in Ukraine*, K.I.S., Kyiv, pp. 47–52.

5. Bondar, S. M. (2003), "Personality's competence – an integral component of pupils' learning achievements", *Biology and Chemistry at school*, No. 2, pp. 8–9.

6. Shyshov, S. N. (2004), "Competence trend to education: international aspect", *Vidkrytyi urok*, No. 17, pp. 20–21.

7. Fishman, N. S. (2007), "Trends to levels estimation of pupils' key competences", *Metodyst: Scientific and methodic magazine*, No. 2, pp. 13–16.

8. Pometun, O. K. (2005), "Competence trend-the most important landmark of the modern education development", *Ridna Shkola*, No. 1, pp. 65–69.